

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת חיי שרה תשפ"ו¹

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

"הולך את חכמים - יחפס"

המתאימה].

והנה, בין אם נניח שאליעזר התפלל מעצמו, ובין אם נניח שעשה כן על פי הוראתו של אברהם, ברור שלא יתכן שאליעזר יתפלל בלא להזדהות עם תוכן התפלה. תפילה הרי צריכה לבוא מעומק הלב, והמתפלל בלא להזדהות עם תוכן התפלה, אין זו תפילה, אלא עקימת שפתים בעלמא. ממילא, אם אליעזר מתפלל וה' שומע את תפילתו, ולא רק שומע את תפלתו, אלא מקיים בו "והיה טרם יקראו ואני אענה" (ישעיה סה, כד), שהרי רבקה מזדמנת לפניו עוד לפני שסיים את תפילתו (בראשית כד, טו) - הרי זה סימן שהתפילה היתה תפילה שלמה שנבעה מעומק הלב⁵!

כמו כן, אם התורה אומרת: "ויקד האיש וישתחו לה", ויאמר: ברוך ה' אלקי אדני אברהם, אשר לא עזב חסדו וְאֶמְתּוֹ מִעַם אֲדָנִי וכו' (שם, כו-כז), סימן שאליעזר באמת הודהה עם מה שביקש בתפלתו, ולכן הודה לה' על שנענה לבקשתו.

וצריך להבין כאן, שתפילה זו היתה נסיון קשה מאד עבור אליעזר. הרי רש"י אומר, שלאליעזר היתה בת, ורצונו היה שיצחק ישא אותה לאשה, ולא אשה אחרת. אלא שאברהם לא הסכים לשידוך הזה, כי "בני ברוך ואתה ארור, ואין ארור מַדְבֵּק בברוך" (רש"י שם, טז). ממילא, אם אליעזר מתפלל לה' שיסייע לו למצוא אשה ליצחק ממשפחת אברהם, הרי שהוא מתפלל תפלה שהיא נגד רצון עצמו! ואם הוא מתפלל תפלה זו מעומק הלב - כפי שראינו לעיל - הרי שהוא מגלה בכך גדלות מיוחדת: למרות שהיה רוצה שמשפחת אברהם תסרב לתת אשה ליצחק, ואז אולי ישא יצחק את בתו שלו - הוא מבטל את דעתו מפני דעת אדונו, ומתפלל מעומק לבו שה' ישלח ליצחק אשה מתאימה! זוהי גדלות נפש עצומה של אליעזר, שמבטל דעתו ורצונו לדעת אדונו⁶, בענין שודאי היה חשוב בעיניו מאד מאד - נישואי בתו ליצחק.

גם במלחמת המלכים, אליעזר הוא היחיד שעוזר לאברהם במלחמה. מה שנאמר שם באברהם, "וַיִּקֶּץ אֶת הַנִּיכָנִי וַיִּלְיֵד בֵּיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וְשָׁלֹשׁ מְאוֹת, וַיִּרְדֹּף עַד דָּן" (בראשית יד, יד), "רבותינו אמרו - אליעזר לבדו היה, והוא מניין גימטריא של שמו" (רש"י שם). למלכים יש צבא אדיר של עשרות ומאות אלפי חיילים (עי' סנה' צה, ב), הם באים להלחם נגד אברהם ונגד האמונה שהוא מפיץ בעולם (מדרש תנחומא שם, ו), ואליעזר הוא זה שיוצא לבדו יחד עם אברהם אבינו להלחם בהם. אברהם נקרא שם "אַבְרָם הַ עֶ בְרִי" (בראשית יד, יג), כי "כל העולם כולו מעבר אחד, והוא מעבר אחד" (ב"ר מב, ח). הוא עומד לבדו במערכה הזו, אף אחד לא נמצא איתו - רק אליעזר.

מדרשים סותרים לגבי אישיותו של אליעזר

והנה, למרות גדלות הנפש שמוכיח אליעזר במעשים

"עבדו זקן ביתו" - זה אליעזר

התורה מספרת בפרשתנו: "ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו הַמֶּשֶׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ: שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי, וְאֶשְׁבִּיעְךָ... אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבִנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי... כִּי אֵל אֲרָצִי וְאֵל מוֹלַדְתִּי תֵלֶךְ, וּלְקַחְתָּ אִשָּׁה לְבִנִי לִיצְחָק" (בראשית כד, ב-ד).

מי היה העבד הזקן שנשלח אל ארם נהרים להביא אשה ליצחק אבינו? - אומרים חז"ל, שעבד זה היה אליעזר, הלא הוא עבדו של אברהם אבינו הנזכר בפרשת "לך לך"² (שם טו, ב).

עוד אומרים חז"ל, שאין הכוונה כאן שאליעזר היה זקן במנין שנותיו, [למרות שאכן היה זקן]³, אלא הכוונה היא שהיה "זקן יושב בשיבה" (יומא כה, ב). כלומר, תלמיד חכם, "הַמֶּשֶׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ" - שמושל בתורת רבו (שם). בעבד זה בחר אברהם אבינו, לשלחו לארם נהרים להביא משם אשה ליצחק.

מנין לחז"ל שהעבד המוזכר כאן הוא אותו עבד שנזכר בפרשת "לך לך"? אמנם עברו רק שבועים מאז שקראנו את פרשת "לך לך", אבל האמת היא שעשרות שנים מבדילות בין פרשת "לך לך" לפרשתנו⁴. בזמן כזה עשויים בעלי תפקידים להתחלף כמה וכמה פעמים. ואם כן, מנין ש"עבדו זקן ביתו" שבפרשתנו הוא אותו עבד הנזכר בפרשת "לך לך"?

התשובה היא, שפֶּלֶל הוא במקרא, שלא בא הכתוב לסתום אלא לפרש (רש"י בראשית י כה, ושם כא לד). ואם התורה אמרה במקום אחד שכן משק ביתו של אברהם הוא "דמשק אליעזר" (שם טו, ב), ה"דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים" (רש"י שם), ממילא גם כאן, כשהתורה מדברת על "עבדו זקן ביתו הַמֶּשֶׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ", שהיה "מושל בתורת רבו", הרי שהתורה מתכוונת לאותו עבד שנזכר כבר לעיל - אליעזר.

אליעזר מבטל רצונו מפני רצון אברהם באופן

מושלם

והנה, כשאליעזר מגיע אל ארם נהרים, הוא מתפלל לה' שישלח לו את האשה המתאימה ליצחק ע"י הסימן הבא: "וְהָיָה הַנֶּעֱרָר אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיהָ הִטִּי נָא כִדָּךְ וְאֶשְׁתָּה, וְאִמְרָה שְׁתָּה וְגַם גְּמִלִיךָ אֶשְׁקָה - אֵתָהּ הִכְחַתְּ לַעֲבֹדךָ לִיצְחָק, וְכָה אֲדַע כִּי עֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדָנִי" (שם כד, יד). אינני יודע אם אברהם הוא שהדריך את אליעזר להתפלל ולבקש מה' סימן כזה (והתורה קיצרה ולא כתבה זאת, כיון שהדברים פורטו אח"כ, בשעת מעשה), או שאליעזר עשה כן מדעת עצמו, שהרי היה גברא רבה בפני עצמו (כנ"ל), ולא היה זקוק להוראות מפורטות מאברהם כיצד לפעול. יתכן אפוא שהחליט בעצמו לפעול באופן זה. [אולי לכן כתוב אח"כ: "ויספר העבד ליצחק את כל הדברים אשר עשה" (שם, טו), כי יצחק לא ידע מה עתיד אליעזר לעשות, ולכן הוא מספר ליצחק איך השתלשלו הדברים, כיצד התפלל וכיצד עמדה רבקה בנסיון, כדי שיצחק יהיה בטוח שהביאו לו את האשה

אמר: אי אפשי לא באברהם ולא באלקיו" (רש"י שם). אמנם לא הכריז בגלוי שהוא מורד באלקי אברהם, וגם לא נטש לגמרי את הדרך - הוא עדין אוכל מצות בפסח (ע"י שם יט, ג וברש"י שם) ומכניס אורחים לביתו במסירות נפש (שם, א-ח) כפי שראה בבית אברהם - אבל אם הוא מוכן להתחבר לאנשי סדום, שהם רעים וחטאים לה' מאד, הרי זה מוכיח שלא נקלט אצלו מספיק החינוך של אברהם. אברהם אומר לו: "אם השמאל ואימנה, ואם הימין ואשמאלה" (שם יג, ט). מהו ימין ומהו שמאל? אומר אונקלוס, ששמאל הוא לצפון, וימין לדרום¹⁰. הרי שאברהם מציע ללוט לפנות צפונה או דרומה, כי הוא לא רוצה שיפנה מזרחה לכיוון סדום. אבל לוט בוחר לו דוקא את סדום, וכך הוא הולך ומתרחק מדרכו של אברהם. "הסיע עצמו מקדמונו של עולם".

הפסוק אומר: "הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יִחָכֵם, וְרָעָה כְּסִילִים יִרְעֶה" (משלי יג, כ). חז"ל ייחסו פסוק זה אל לוט. כל זמן שהיה דבוק באברהם - התקיים בו "הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יִחָכֵם", שנאמר: "וְגַם לְלוֹט הִהְלֵךְ אֶת אֲבָרָם הֵיחָא צֶאֱן וּבְקָר וְאֵהֱלִים" (בראשית יג, ה). בגלל שהלך עם אברהם, זכה לעושר רב. לעומת זאת, כשעזב את אברהם ודבק באנשי סדום - התקיים בו "וְרָעָה כְּסִילִים יִרְעֶה" (ע"י ילק"ש ואתחנן רמז תתכ"ד). איבד את כל רכושו, וכן את אשתו, את חתניו, ושתיים מבנותיו (ע"י רש"י בראשית יט, יד).

גם אצל תלמידים נוספים של אברהם רואים תהליך דומה. התורה אומרת: "וַיִּקַּח אֲבָרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ, וְאֵת לוֹט בֶּן אֶחָיו, וְאֵת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ, וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן, וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן" (שם יב, ה). מה פירוש "וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן"? - אומר אונקלוס: "נַפְשָׁתָא דשַׁעֲבִידוֹ לְאוֹרִיתָא". וברש"י: "שהכניסו תחת כנפי השכינה. אברהם מגייר את האנשים, ושרה מגיירת את הנשים, ומעלה עליהם הכתוב כאילו עָשׂוּ אִיִּם". הרמב"ם אומר, שמספר האנשים שקרבו אברהם ושרה לאמונה הגיע לאלפים ולרובבות, ושגם יצחק ויעקב המשיכו באותו מפעל¹¹ (רמב"ם הלכ' ע"ז פ"א ה"ג). ובכל זאת, אחרי מות האבות, לא רואים המשכיות לאלפי התלמידים של אברהם יצחק ויעקב. כנראה שגם הם היו בבחינה הזאת, שכל זמן שהיתה עליהם השפעה ישירה של האבות - הם החזיקו מעמד, אבל כשנסתלקו האבות - לא נשאר זכר מכל אנשי בית אברהם. אולי היו אחדים שכן נשארו, והתערבו באיזו שהיא צורה בתוך בני ישראל במצרים, אבל לכאורה לא מוצאים המשך לאנשי בית אברהם. אחרי שמתו האבות - כל הגרים הללו, או כמעט כולם, עזבו את דרך ה'.

אולי התורה רמזה לנו לפחות על חלק מהתהליך הזה, במה שסיפרה על פלשתים: "וְכָל הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עֲבָדֵי אַבְרָהָם אֶבְיָי אֲבָרָהָם אֶבְיָי - סִתְמוֹם פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם עֶפְרָ" (בראשית כו, טו). למה סותמים הפלשתים את הבארות שחפר אברהם? בשלמא אם היו גוזלים אותן, אפשר היה להבין זאת. הם רוצים מים! [ואכן בימי אברהם מוצאים שעבדי אבימלך גזלו באר מים מאברהם (ע"י שם כא, כה), וכן עם יצחק הפלשתים רָבִים על הבארות ואומרים: "לָנוּ הַמַּיִם" (שם כו, כ)]. אבל לסתום בארות? למה? הרי בארות הן דבר טוב ומועיל לארץ, וככל שיש בארות רבות יותר, כך טוב יותר. מדוע א"כ סותמים הפלשתים את הבארות שחפר אברהם?

מסבירים חז"ל, שאין הכונה לבארות כפשוטן, אלא הכונה

שהזכרנו, מצינו מדרשים הנראים כסותרים בנוגע להערכת אישיותו של אליעזר. לפי אחד המדרשים, אליעזר היה אחד מתשעה אנשים שנכנסו חיים לגן עדן (ילק"ש בראשית רמז עו). כלומר, הוא מילא את תפקידו בעוה"ז באופן מושלם כל כך, עד שגם גופו הזדקך, והוא לא נזקק למיתה (שהיא הפְּרֻדוֹת הנשמה מן הגוף), אלא נכנס עם גופו לגן עדן. ומבואר במדרש (שם), שדבר זה אירע מיד לאחר סיום המעשה המובא בפרשתנו, כשהביא את רבקה אל יצחק. אולי בגלל שבמעשה זה התגבר על רצונו באופן מופלא כל כך וביטל את כל רצונותיו לרצונו של אברהם אבינו, בכך השלים את תפקידו בעולם, ונכנס חי לגן עדן.

אבל יש גם דעה אחרת בחז"ל, ולפיה אליעזר עבד אברהם הוא... עוג מלך הבשן (מסכת סופרים פכ"א ה"ט), שיצא להלחם במשה ובישראל, ונהרג במלחמה עמם (במדבר כא, ג-לה). גם מפשרו של מקרא יש קצת ראיה לכך שאליעזר הוא עוג מלך הבשן: כשישראל רוצים לעבור דרך ארץ אדום בדרכם לארץ ישראל, משה שולח שלוחים לבקש רשות מאדום לעבור בארצם (שם כ, יד-יז). שלוחים כאלו נשלחים אחר כך גם למואב (ע"י שופטים יא, יז), ולסיוחן מלך האמורי (במדבר כא, כב). וע"י רש"י שם ובדברים ב, כד). לעומת זאת, כשרוצים ישראל לעבור דרך ארץ הבשן, לא נשלחים שום שלוחים אל עוג מלך הבשן, אלא "וַיִּפְּנוּ וַיַּעֲלוּ דֶרֶךְ הַבְּשָׁן" (במדבר כא, לג) - בלי בקשת רשות מעבר. מדוע לא בקשו ישראל רשות לעבור בארצו של עוג? ועוד קשה: מה יש בכלל לישראל לחפש בארץ הבשן? הרי ישראל עוברים את הירדן מול יריחו (יהושע ג, טז). יריחו היא מול ארץ סיוחן, לא מול ארץ עוג. ארץ עוג נמצאת במרחק רב מצפון ליריחו. מה מחפשים א"כ ישראל בבשן? בשביל מה העליה הזאת צפונה? - אם נאמר שעוג הוא אליעזר, הכל מיושב: אליעזר הוא עבד אברהם, ואם כן - "מה שקנה עבד קנה רבו" (פסחים פח, ב), וארץ עוג שייכת לישראל עוד לפני שכבשה. ממילא יש לומר, שישראל הולכים לארץ עוג לא כדי לעבור דרכה, אלא כדי לקחת אותה, שהרי היא שייכת להם, וכשעוג מתנגד ויוצא למלחמה נגדם - הם נלחמים איתו. אבל סיבת העליה לבשן אינה כדי לעבור שם, אלא כדי לקחת אותו לעצמם, שהרי ארץ זו - שלהם היא⁷. ישראל לא צריכים אפוא לבקש רשות מעוג לעבור בארצו, כי ארצו בעצם שייכת להם⁸...

על כל פנים, לפי דעה זו, שאליעזר הוא עוג מלך הבשן, אליעזר לא נכנס לגן עדן עם גופו, וכפי הנראה גם נשמתו לא זכתה להכנס לשם. מי שנלחם נגד משה רבינו ונגד כלל ישראל, מסתמא מגיע לגיהנם, ולא לגן עדן.

תלמידי אברהם אבינו - ללא המשך

איך זה שעבד נאמן כל כך, ראש ישיבה אצל אברהם אבינו, הופך להיות אויב לישראל?

כנראה, שכל זמן שאברהם חי, היתה עליו השפעה של אברהם אבינו, והוא היה צדיק וראש ישיבה. אבל ברגע שאברהם מסתלק - אליעזר נוטש את הדרך שלו.

מקרה דומה לזה מוצאים אצל לוט. גם לוט, כל זמן שהוא דבוק לאברהם, הוא הולך עמו לכל מקום ומשרת אותו בנאמנות⁹. אבל אחר כך, כשהוא נפרד מאברהם, נאמר: "וַיִּסַּע לוֹט מִקְדָּם" (בראשית יג, יא) - "שהסיע עצמו מקדמונו של עולם,

להשתדל שתהיה לו אשת תלמיד חכם...

אנו מתפללים בכל יום: "על הצדיקים ועל החסידים, ועל זקני עמך בית ישראל, ועל פליטת סופריהם, ועל גרי הצדק ועלינו יהמו נא רחמך ה' אלקינו, ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת, ושים חלקנו עמהם לעולם". אינני יודע אם הכוונה רק לחלק בעוה"ב, או שהכוונה גם בעולם הזה, שתמיד נהיה דבוקים לצדיקים ולחסידים, ולא לאנשים אחרים. מבקשים מה' שיעזור לנו, שנהיה דבוקים תמיד בחכמי התורה ובשומרי התורה, ולא באנשים אחרים.

כשאדם עושה מה שבכוחו כדי להדבק בחכמים, הקב"ה לא יבוא איתו בטרוניה. "אין הקב"ה בא בטרונא עם בריותיו" (ע"ז ג, א). אם אדם עושה כל מה שביכולתו לעשות כדי להיות קרוב לתלמידי חכמים, הקב"ה בודאי ידון אותו לכף זכות. אבל אדם מצידו צריך לשאוף באמת ולהשתדל להיות קרוב לחכמי התורה. והרבנים מצידם - הם צריכים באמת להיות ראויים לזה שיחקו אותם. אם הרבנים ראויים לתפקידם, הציבור צריך לחקות אותם, ללמוד ממעשיהם. הגמרא אומרת: "אם הרב דומה למלאך ה' צבאות - יבקשו תורה מפייהו" (תגינה טו, ב). צריך שהרבנים יהיו דומים למלאך ה' צבאות. לא רק בקיאים בש"ס ופוסקים, אלא שהולכים בדרכי ה' וביראת ה', אז יבקשו תורה מפייהו. אחרת - לא כדאי לבקש תורה מפייהו.

אחת הדרכים להדבק בתלמידי חכמים היא, להשתדל לשאת בתלמיד חכם¹³ (פסחים מט, ב) או אחות תלמיד חכם (ע"ב ב"ב קי, א), כי רוב בני דומים לאחי האם (שם). והנה, לא כל אחד מוצא בתלמיד חכם או אחות תלמיד חכם. אין, לצערנו, כל כך הרבה תלמידי חכמים, וממילא לא כל אחד יכול לשאת בתלמיד חכם או אחות תלמיד חכם. אבל מה שכן אפשרי לכל אדם לעשות הוא, שתהיה לו לפחות אשת תלמיד חכם! הרי למה יעצו חכמים לאדם לשאת בתלמיד חכם? - "שאם מת או גולה, מובטח לו שבניו תלמידי חכמים" (פסחים מט, א), כי אשתו תגדלם בדרך שראתה בבית אביה. וא"כ, גם אשת תלמיד חכם יכולה להועיל לזה. ואת זה - כל אחד יכול לעשות, לראות שתהיה לו אשת תלמיד חכם. וזה, כמובן, ע"י שמתקרבים לחכמי התורה, ולומדים ממעשיהם. יש לנו אחריות בזה, לא רק כלפי עצמנו, שנהיה גדולים בתורה, אלא גם כלפי הבנים שלנו, לדאוג שיהיו גדולים בתורה. להשתדל שיתחברו לתלמידי חכמים, לשלוח אותם ללמוד אצל תלמידי חכמים, ולחנך אותם בחינוך הכי טוב.

מור"ר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל היה אומר, מי שנעשה בנו בר מצוה, הרי צריך לברך "ברוך שפטרני מעונשו של זה" (רמ"א אר"ח סי' רכ"ה ס"ב). הרמ"א כתב "וטוב לברך בלא שם ומלכות", אבל דעת הגר"א שיש לברכה בשם ומלכות (משנ"ב שם סק"ח), וכן יש נוהגים. ואמר הרב זצ"ל, שכל מי שאינו יודע בעצמו שעשה את כל ההשתדלות הראויה לחנך את בנו כראוי ולשלחו לבית חינוך מעולה וכו' - אין ראוי לברך ברכה זו. שהרי במקרה כזה, גם מעשים שאינם כשורה שיעשה הבן בגדלותו יזקפו לחובת האב, כיון שלא חנכו כראוי ("הליכות שלמה" פכ"ג הערה 151).

הקב"ה בחר לו את ישראל עמו, שאצלם תהיה השפעה נמשכת של אברהם יצחק ויעקב לדורי דורות. עם ישראל נשאר נאמן לה' בכל המצבים. במצרים, בבבל, ביוון, ברומי, ברוסיה

היא לצינורות של קדושה והשפעה רוחנית שהביא אברהם לעולם, ע"י האמונה שהפיץ בעולם (וזהו חדש תולדות כו, א). אחרי מות אברהם, הפלשתים לא רוצים לשמוע יותר מהתורה של אברהם, ומחזירים את העולם לכפירה ולעבודה זרה (שם). עד שיצחק חוזר וחופר את בארות המים אשר חפרו עבדי אביו. הוא שוב מוציא את צינורות הקדושה לעולם, ומשקה את העולם מתורת ה'. אבל כנראה, אחרי שיצחק ויעקב גם נפטרו כבר, הפלשתים ושאר העמים בארץ כנען חוזרים וסותמים את צינורות הקדושה. לא נשאר להם זכר. רק מי שנמצא ממש ליד אברהם יצחק ויעקב - מושפע מהם, וברגע שהם לא על ידם - ההשפעה פגה ונעלמה.

להדבק בחכמים

מה אפוא העצה עבורנו, ועבור כל האדם, שלא יקרה לו ח"ו דבר כזה? - העצה לזה היא, להיות תמיד בקרבת חכמים וצדיקים. הרמב"ם הרי אומר: "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג כמנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים, ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמוד ממעשיהם¹²; ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך, כדי שלא ילמוד ממעשיהם. הוא ששלמה אומר: הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יִחְכֵּם, וְרֹעֵה כְּסִילִים יִרָע" (לכך, אומר הרמב"ם, "אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה - ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה, כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי - ישב לבדו יחיד... ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע - יצא למְעָרוֹת וּלְמִדְבָּרוֹת, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים" (רמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"א)).

אמנם חז"ל אומרים "לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל" (כתובות קי, ב; רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ב), אבל בתוך א"י, או בחו"ל, כשהברירה היא בין מקומות רעים ומקומות טובים - צריך לחפש את המקומות הטובים, שאפשר להדבק שם עם חכמים, ולא ההפך.

מספרים, שהאדמו"ר מסאטמר, רבי יואל טייטלבוים זצ"ל, שאל פעם את את החזון אי"ש זצ"ל: הרי הרמב"ם אומר, שאם היו בני מדינתו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע - יצא למְעָרוֹת וּלְמִדְבָּרוֹת, כדי שלא ימשיך אחרי מנהגם. אם כן - שאל האדמו"ר - מדוע איננו מקיימים את דברי הרמב"ם הללו כאן בארץ ישראל, שאנו מוקפים בה בחילוניים המנסים לגרור אותנו אל דרכם הרעה? ענה לו החזון אי"ש: "הישיבות הקדושות, הן המעורות והמדבריות של דורנו!" (פאר הדור' ח"ב עמ' ק"א) מי שהולך לשיבה, הוא "הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים". הוא יכול לגדול שם בתורה וביראת שמים בלי הפרעה. זהו המדבר שה' נתן לנו להמלט אליו, להיות "הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יִחְכֵּם". מי שעוזב את הישיבה והולך למקומות אחרים, הוא באמת בסכנה של "רֹעֵה כְּסִילִים יִרָע". צריך להדבק בתלמידי חכמים.

ע"י שנהיה תמיד בקשר עם קדושה, ובקשר עם תלמידי חכמים.
 "הולך את חכמים - יחכם".

ובגרמניה הארורה, בכל מקום עם ישראל נשאר נאמן לה'.
 אמנם, לצערנו, לא כולם נשארו נאמנים, אבל לפחות יש בעם
 ישראל יסודות של נאמנות לה'. צריך לשמור על היסודות האלה,

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
 וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].
 הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת חיי שרה: "ויהיו חיי שרה מאה שנה... ותמת שרה... ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שרה המכפלה" (בראשית כג, א-יט) ⇔ "ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאה שנה... ויגוע וימת אברהם... ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה... שמה קבר אברהם ושרה אשתו" (שם כה, ז-י). [הקשר הוא כפול: 1) מנין חיי שרה, מיתתה וקבורתה במערת המכפלה - מנין חיי אברהם, מיתתו וקבורתו במערת המכפלה; 2) בשני המקומות - בתחילת הפרשה ובסופה - נזכרת קבורת שרה במערת המכפלה].
 קשר נוסף: "ויהיו חיי שרה מאה שנה ופעשים שנה ושבע שנים שני חיי שרה, ותמת שרה" וכו' (שם כג, א-ב) ⇔ "ואלה שני חיי ישמעאל מאה שנה ושלושים שנה ושבע שנים, ויגוע וימת ויאסף אל עמיו" (שם כה, יז). [הקשר הוא: מנין שנות אשת אברהם ומיתתה - מנין שנות בן אברהם ומיתתו].
 קשר נוסף: "ויקם שרה עפרון... לאברהם למקנה לעיני בני חת" וכו' (שם כג, יז-יח) ⇔ "השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת" (שם כה, י).
2. "ויאמר אברהם: ה' אלקים, מה תתן לי, ואנכי הולך צעיר, וכן קשקשתי בתי היא דמשק אלא יעזר" (בראשית טו, ב).
 3. שהרי אברהם אומר "ויבן משק בתי הוא דמשק אליעזר" (בראשית טו, ב) בסמוך לאחר מלחמת המלכים (ע"י רש"י שם, א), ובמלחמת המלכים היה אברהם בן ע"ג שנה (תוס' ברכות ז, ב ד"ה לא). וכשנולד יצחק, היה אברהם בן מאה שנה (בראשית כא, ה), ועוד ארבעים שנה עברו עד שנשא יצחק את רבקה (ע"י שם כה, כ). הרי שעברו ששים ושבע שנה מאז אמר אברהם "ויבן משק בתי הוא דמשק אליעזר", עד ששלח אותו להביא אשה ליצחק. והנה, כשאמר אברהם "ויבן משק בתי הוא דמשק אליעזר", היינו שהוא אפטרופוס שלי, שכל ביתי ניזון על פיו, "ורדף המלכים עד דמשק", והיה "דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים" (רש"י בראשית טו, ב), ודאי לא היה אז אליעזר ילד או נער צעיר, אלא אדם מבוגר קצת. ואם נוסיף לכך עוד ששים ושבע שנה שעברו מאז, נמצא שאליעזר היה לפחות כבן תשעים שנה כשנשלח להביא את רבקה.
 4. כמבואר בהערה הקודמת.
5. על הגרמ"ל שטיינמן זצ"ל מספרים, שפעם בא אליו יהודי וביקש ממנו ברכה. שאל אותו הרב: על מה אתה מבקש ברכה? אמר לו: על בעיה פלונית שיש לי (ופירט לו במה מדובר). אמר לו הרב: לפני הברכה, אולי נחשוב מה אפשר לעשות? אולי יש איזו עצה? אמר לו היהודי: אינני רוצה להטריח את הרב. לא באתי לבקש עצה. רק ברכה". אמר לו הגרמ"ל: "וימי אמר לך שיותר קל לברך מאשר לתת עצה? אמנם כדי לתת עצה צריך להכניס את כל הראש, אבל כדי לברך צריך להכניס את כל הלב, וזהו עבודה גדולה, ואין זה דבר קל כלל וכלל!"
 6. ולכן לא נזכר שמו של אליעזר בפרשה הזו, רק "העבד", "האיש", בלי שם. כי ביטל עצמו ורצונו לחלוטין לאברהם.
7. והגם שכתב הרמב"ן, שגם ארץ סיחון היתה שייכת לישראל, "כי ארץ סיחון ועוג ירושתם של ישראל היתה, כי לאמורי היא" (רמב"ן במדבר כא, כא), והאמורי הרי הוא אחד מז' עממים, [וכן דעת רש"י (דברים יח, ב), שארץ סיחון ועוג היא מארץ ז' עממים שהובטחה לאברהם אבינו], מכל מקום, ע"פ המבואר כאן, הבשן היה שייך לישראל יותר מארצו של סיחון, מחמת הדין ד"מה שקנה עבד קנה רבו". ולכן, למרות שאל סיחון שלח משה שלוחים לבקש ממנו לעבור בארצו - אל עוג לא שלח.
8. יש להעיר על זה, דבפרקי דרבי אליעזר (פט"ז) מובא על אליעזר עבד אברהם: "מהיכן היה עבדו? - אלא שכיון שיצא מאור כשדים, באו כל גדולי הדור ליתן לו מתנות, ולקח נמרוד עבדו אליעזר, ונתנו לו עבד עולם. וכשגמל חסד ליצחק, הוציאו [אברהם] לחירות, ונתן לו הקב"ה שכרו בעולם הזה, וקיימו למלך, והוא עוג מלך הבשן". הרי שבזמן שנעשה אליעזר למלך הבשן, היה זה כבר לאחר שנשתחרר, וא"כ לא שייך לכאורה לומר שהבשן היה שייך לישראל מחמת הדין ד"מה שקנה עבד קנה רבו". ועי' "העמק דבר" לנצי"ב (במדבר כא, לג) שפירש, שאין כוונת הפסוק שכל ישראל פנו אל דרך הבשן, אלא רק קומץ מרגלים ששלח משה לרגל את יעזר (שם, לב), הם פנו ועלו דרך הבשן, ובזה גרמו לעוג מלך הבשן לצאת למלחמה נגד ישראל. אבל כלל ישראל ישב בארץ סיחון.
9. "כי לוט נתחסד עם הצדיק, ללכת עמו לשוב בארץ באשר ילך" (רמב"ן בראשית יט, כט), ולכן ניתנה ארץ עמון ומואב ירושה לבני לוט, "בעבור לוט אביהם, ששרת את הצדיק וגלה עמו לאותה הארץ" (רמב"ן במדבר כה, יח). [ומכל מקום, גם בתקופה בה היה לוט עם אברהם, הוא לא היה צדיק גדול, וכפי שמביא רש"י על הפסוק "וה' אָמַר אֶל אַבְרָם אֵת כִּי הִפְדָּה לֹט מַעֲמוֹ" (בראשית יג, יד) - "אבל כל זמן שהיָשָׁע עִמוֹ, הִיא הָיְתָה פֹּרֶשׁ מִמֶּנּוּ"].
10. כמו בפסוק: "צִפּוֹן וַיִּמֶן אֶתָּה בְּרֹאשׁוֹ" (תהלים פט, יג). הרי שהדרום הוא ימין. והטעם שהצפון מכונה שמאל והדרום ימין, ולא להפך, ביאר הרמב"ן (שמות כו, יח), "כי לשון הקודש יקרא למזרח קדם וכו' ויקרא למערב אחור וכו', כי תפוש הלשון כנויין באדם הפונה אל אור השמש". ולפי זה נמצא שהצפון הוא לשמאלו והדרום לימינו.
11. גם ברמב"ן מבואר, שבזמנו של יעקב אבינו עדין היו קיימים אנשי בית אברהם, מן הנפש אשר עשו בחרן (רמב"ן בראשית מט, ה).
12. וענין זה הוא מצנת עשה גמורה לדעת הרמב"ם, וכפי שכתב בהלכה שאחרי זה, וז"ל: "מצנת עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם, כענין שנאמר: 'וב' תִּדְבָּק' (דברים י, כ). וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה? ! אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו: הדבק בחכמים ותלמידיהם. לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד חכם, וישיא בתו לתלמיד חכם, ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים... ולהתחבר להן בכל מיני חיבור" (רמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"ב. וכ"כ בספר המצוות מ"ע ו', וכן דעת החינוך מצוה תל"ד).
13. כמבואר ברמב"ם המובא בתחילת ההערה הקודמת.